

УДК 414.703

DOI: 10.31891/2415-7929-2019-19-8

ПАВЛИК О. Б.

Хмельницький національний університет

СТИЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

Стаття висвітлює питання стилістичного значення мовних одиниць на основі аналізу досліджень провідних вітчизняних та зарубіжних науковців, які вивчали цю проблему. Через наявність певних суперечностей та недостатньої вивченості певних аспектів, предмет дослідження не втрачає актуальності та потребує подальшого вивчення.

Ключові слова: стилістика мовних одиниць, семантичне значення слова, стилістичне значення мовних одиниць, компоненти стилістичного значення, стилістично-марковані лексичні одиниці, адекватність перекладу.

PAVLIK O.

Khmelnitsky National University

STYLISTIC MEANING OF LANGUAGE UNITS

The study considers the issues of stylistic meaning of language units. Much attention is given to the analysis of leading Ukrainian and foreign researchers' works. Due to the presence of certain contradictions and insufficient study of some aspects, the problem of stylistic meaning of language units remains relevant and needs further research.

The author takes the view that the meaning of a word consists of lexical, grammatical and stylistic components. The article analyzes the terminology associated with the stylistic meaning of language units. It is emphasized that most words have only a denotative meaning, not all words have connotative meanings, but both of them belong to the semantic structure of the word.

The author distinguishes three components of the stylistic meaning of language units. There are functional, normative, and expressive components. These components are described by the author in the article.

Stylistic meaning is an integral part of the semantic meaning of a word; it reflects the speaker's attitude to the object or phenomenon he is talking about. The article deals with the different degree of expressive coloring of language units, the peculiarities of the use of stylistically marked vocabulary in different styles of speech, provides examples of its application in modern German language. Particular attention is paid to demonstrating the need and importance of reproducing the stylistic coloring in translation.

The author concludes that the components of the stylistic meaning of language units are not only interconnected but also interdependent. They are in close contact with each other. Changing one of the components entails changing the others.

Keywords: stylistics of language units, semantic meaning of a word, stylistic meaning of language units, components of stylistic meaning, stylistically marked lexical units, translation adequacy.

Стилістичне значення є складовою частиною семантичного значення слова. Кожне слово складається із «тіла» (звуки, букви) і «змісту» (значення). Значення слова є комплексним явищем: слова відображають предмети і явища об'єктивного світу, а також суб'єктивні уявлення щодо цих предметів. Згідно із цим, можна описати значення слова наступним чином: Значення слова складається із лексичного, граматичного та стилістичного значення.

Лексичне значення є відображенням предметів та явищ реальної дійсності. Воно є обов'язковою та відносно стабільною складовою у структурі слова. Лексичне значення складається із ієрархічно впорядкованої конфігурації елементів значення (сем). Наприклад, слово «брат» містить наступні семи: істота, людина, родич, чоловічої статі, який має тих самих батьків, що і людина, яка говорить.

Граматичне значення складається з ієрархічно впорядкованої конфігурації сем та передає інформацію щодо кожної мовної одиниці та її граматичних категорій (рід, число і т.п.). Наприклад, нім. *gut* – *das Gute* – *die Güte*.

Стилістичним значенням називають додаткове, супровідне до лексичного та граматичного значення мовної одиниці. Воно обмежує використання цієї одиниці певним стилем, типом мовлення чи видом тексту і має стилістичну вартість – маркованість, якою й протиставляється нейтральним значенням. Стилістичне (конотативне) значення слова є факультативним, нестабільним, воно існує як додаткова семантика слова, яка реалізується в тексті або привноситься в текст для певного стилістичного забарвлення. Наприклад, різні стилістичні забарвлення синонімічного ряду нім. *Gesicht, Antlitz, Fresse, Visage, Fratze*.

Більшість слів мають лише денотативне значення, конотативні значення є не у всіх слів. Але і ті, і інші відносяться до семантичної структури слова. Конотативне значення пов'язане із актом комунікації, суб'єктивними оцінками мовця, денотативне значення із об'єктивним світом, із позамовною дійсністю.

Серед понять стилістики, які сформувались у межах мовного розділу риторики – елокуції, стилістичне значення належить до найголовніших. Стилістичне значення є «робочим поняттям» практичної стилістики і практичної риторики. Без нього не обходиться жодна робота з лінгвостилістики. Воно стоїть поряд із такими поняттями як стиль і конотація. Стилістичне значення є однією із основних рис, репрезентантів стилю мовлення, тоді як із конотацією воно розглядається як синонімічний термін. Взагалі, термінологія для позначення стилістичного значення є неоднозначною. Науковці використовують наступні поняття:

- стилістичне значення, стилістичне забарвлення (О. Різель),
- стилістичне забарвлення (М. Брандес),
- конотація (М. Кошина, І. Арнольд),
- стилістичний прошарок (Г. Міхель).

У своєму дослідженні ми дотримуємось тієї точки зору, що конотація і стилістичне значення не є тотожними поняттями, хоча вони є синонімічними, а подекуди навіть взаємозамінними. Між ними відчувається різниця як між ознакою (властивістю) і результатом дії чи виявом цієї ознаки. Тобто конотація – це ознака, властивість, а стилістичне значення – уже породжений цією ознакою результат. Стилiстичне значення є частиною значення слова, воно відображає відношення мовця до предмета чи явища, про які він говорить. Наприклад, якщо ми говоримо нім. *Bandit* (укр. бандит), то не лише називаємо об'єктивний факт (людина, яка вчиняє протизаконні дії), а й висловлюємо своє негативне відношення до цієї людини.

О. Різель розрізняє два види стилістичних значень: абсолютні й контекстуальні [1, с. 32–36]. Абсолютні стилістичні значення бувають при абсолютному вживанні окремих лексичних одиниць, які не залежать від контексту, наприклад нім. *betrügen – lügen – schwindeln* (розм.). Контекстуальне стилістичне значення здійснюється не ізольовано, а під впливом різних стилістичних забарвлень та інших стилістичних чинників тексту, з якими певне слово вступає у семантичну та синтаксичну взаємодію. Таким чином навіть слово із негативною абсолютною конотацією у певному контексті може мати позитивний вплив, наприклад нім.: *Mein lieber Nichtstuer!* (укр. Мій любий ледарю!)

Українські дослідники стилістичного значення С. Єрмлейко, Л. Мацько розрізняють стильове і стилістичне значення. Стильове значення мовної одиниці показує, в якому функціональному стилі мовлення ця одиниця постійно вживається, до якого відноситься, за яким закріпилась як його стилетворча одиниця. Натомість стилістичне значення діє в межах стильового на тлі стилістично-нейтральних мовних засобів і характеризується конкретною оцінністю, емоційністю, експресією. Воно виникає в результаті асоціативно-образного переосмислення значення, нашарування твірної семантики, ситуативного використання слів.

Що стосується структури стилістичного значення, то вона являє собою комплексне явище, яке історично змінюється, і може розглядатись з трьох точок зору:

- а) за приналежністю слова до певної сфери застосування в мовленні (функціональний компонент);
- б) за відповідністю до нейтральної норми мови (нормативний компонент);
- в) за видом та ступенем експресивності (експресивний компонент) [2, с. 29–35].

Функціональний компонент впливає із приналежності до певної сфери застосування в мовленні, до певного функціонального стилю або жанру. Функціонально маркованими є наприклад наступні слова і конструкції: нім. *hiermit, laut dem Gesetz* (юридичні тексти), *zwecks der Untersuchung, der noch heute zu untersuchende Fall* (наукові тексти).

Функціональний компонент містить в собі властивість слова пов'язуватись у підсвідомості із певним функціональним стилем чи галуззю. Отже, функціональність є здатністю мовних одиниць викликати уявлення про певну професійну діяльність чи умови комунікації, які є характерними для певних соціальних груп. Вона також відображає частоту застосування мовних засобів у певній сфері мовлення.

Нормативний компонент відображає відношення до нейтральної мовної норми, показуючи за шкалою положення під чи над стилістично-нульовим пунктом.

Кількість та конкретний взаємозв'язок відповідних маркувань варіює залежно від автора. О. Різель розрізняє 6 видів нормативних маркувань [1, с. 27], у словнику Дудена їх є 5, а Е. Клін та Г. Кох наводять у своєму підручнику «Übungsbuch der deutschen Stilistik» наступну систему нормативних щаблів (табл. 1) [4, с. 90–94].

<i>Schwulstig</i>	<i>Gehoben</i>	<i>Neutral-literarisch</i>	<i>Umgangssprachlich</i>	<i>Vulgär (grob)</i>
den Geist aushauchen	entschlafen	sterben	ins Gras beißen	krepiieren, verrecken
zu Gemüte führen	nippen	trinken	Hinter die Binde gießen, tanken	saufen, die Kehle schmieren
Nahrung aufzunehmen	Appetit	Hunger	Mordshunger	Fresslust
promenieren	sich ergehen	spazieren gehen	bummeln	kriechen, herumlatschen

Емоційно-оціночний (експресивний) компонент відображає ступінь та вид експресивності. Експресивність може при цьому сприйматись як виразність, новизна, незвичність вираження. Експресивним є все те, що привертає увагу або має переконливу дію. Парадигматично ми можемо позначати слово як експресивне чи неекспресивне, точніше оцінити цей компонент можна лише у взаємозв'язку із текстом. Так, наприклад, заголовок із газети «Zeit» може мати експресивне значення лише в поєднанні із словом *Grauzone* та із метафоричним застосуванням прикметника *rot-grün*, що стосується тут правлячої коаліції уряду: *In der rot-grünen Grauzone* [Die Zeit 10/2006:4].

Деякі словники використовують спеціальні позначки для емоційно-забарвлених лексем, наприклад: scherzhaft (*Adamskostüm*)
vertraulich (*Alterchen*)
verhüllend (abberufen für *sterben*)
altertümelnd (*alldieweil*)
gespreizt (*beehren*)
Papierdeutsch (*anteilig*)
übertrieben (*abscheulich*)
abwertend (*Ablasskrämer*)
spöttisch (*Amtsmiene*)
Schimpfwort (*Aas*)
derb (abkratzen für *sterben*)
(Duden 1988)

На думку дослідників стилістики, експресивність може мати різну природу. Таким чином розрізняють наступні аспекти експресивності [4, с. 765; 6, с. 43–49; 7, с. 199–241; 8, с. 190–229].

а) образність: підвищений рівень наочності, виразності, наприклад при використанні метафор (*das Lebensschiff*).

б) емоційність: здатність за допомогою слів виражати людські емоції, наприклад радість чи ненависть (*Pfui!*).

в) оцінка: оцінювання певних предметів чи явищ як хороший, нейтральний, поганий і т.п., наприклад ідеологічна газетна лексика (*Banditen, Befreiungskämpfer*).

г) підсилення/інтенсифікація: лексична (*total, extrem*), повтори (*sehr-sehr*), словотворення (*blitzschnell, nagelneu*).

д) акцентування (за допомогою інтонації, темпу, пауз).

Отже, проаналізувавши дослідження низки науковців, які вивчали цю тематику, можна зробити наступні висновки. Стилістичні значення і конотації бувають різних типів, залежно від того, який додатковий до основної інформації компонент переважає у мовній одиниці. Стилістичне значення співвідноситься з оцінно-раціональним сприйняттям світу, виражає закріплене традицією оцінне ставлення до денотата (предметів, осіб, явищ). Такі оцінні стилістичні значення виробились в процесі пізнання навколишнього світу людством і закріпилися за одиницями народної і літературної мови. Вони широко використовуються у побутовому мовленні, а також промовах і текстах усіх стилів мовлення. У текстах стилістичні значення певного мовного типу можуть змінюватись в інші оцінні значення залежно від суспільної чи соціальної оцінки, історичної епохи, конкретних оцінок чи поглядів мовців.

Підсумовуючи, можна визначити наступні ознаки стилістичного значення:

– стилістичне значення виникає і формується переважно під дією зовнішньомовних чинників: суспільних, соціальних, національно-культурних, естетичних, особистісних тощо – і меншою мірою – внутрішньомовних;

– для мови основними є лексичні і граматичні значення, а стилістичні є додатковими, вони супроводжують і нашаровуються відповідно до потреб мовців вже в процесі функціонування мови у різних сферах життя;

– стилістичні значення є динамічними, вони змінюються із історичним перебігом, тоді як лексичні і граматичні значення є відносно стійкими і виражають реальні, сутнісні ознаки;

– стилістичні значення можуть мати імпліцитне вираження, без наявності зовнішніх ознак;

– стилістичне значення тісно пов'язане із контекстом.

Стилістичне значення мовної одиниці має три компоненти (функціональний, нормативний, експресивний). Всі три компоненти стилістичного значення знаходяться між собою у тісному зв'язку. Зміна одного із компонентів тягне за собою зміну інших.

Існують також і такі лексичні одиниці, які є частково стилістично-маркованими. З парадигматичного аспекту у цьому випадку лексема є маркованою лише за одним із стилістичних компонентів. Наприклад, німецьке слово *Halbleiter* (укр. напівпровідник) є частково маркованим (функціонально забарвленим (фізика), нормативно та експресивно нейтральним).

Література

1. Riesel E. Stilistik der deutschen Sprache. M., 1963. С. 24 -39.
2. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik. M., 1975. С. 28-39.
3. Klin E., Koch H. Übungsbuch zur deutschen Stilistik. Warszawa, 1979. S.90-94.
4. Сковородников А.П., Кони́на Г.А. Экспрессивность речи// Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник. Москва: Флинта; Наука, 2003. С.764-765.
5. Brandes M. Stilistik der deutschen Sprache. M., 1983. S.56-91.
6. Romanova N. L. Stilistik. Leicht gemacht. Стилістика німецького мови. Учебное пособие. Вологда: ВГПУ, 2003. С. 43-49.
7. Sovinski B. Deutsche Stilistik. Frankfurt am Mein: Fischer, 1991.S.199-241.
8. Fleischer W., Michel G. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig, 1975. S.190- 229.

Referenses

1. Riesel E. Stilistik der deutschen Sprache. M.,1963. S. 24 -39.
2. Riesel E., Schendels E. Deutsche Stilistik. M.,1975. S. 28-39.
3. Klin E., Koch H. Übungsbuch zur deutschen Stilistik. Warszawa, 1979. S.90-94.
4. Skovorodnikov A.P., Konina G.A. Eksoressivnost rechy// Kultura russkoi rechy: Entsyklopedicheskii slovar-spravochnik. Moskva: Flinta; Nauka, 2003. S.764-765.
5. Brandes M. Stilistik der deutschen Sprache. M.,1983. S.56-91.
6. Romanova N. L. Stilistik. Leicht gemacht. Stilistika nemetskogo yazika. Uchebnoye posobyie. Vologda: VGPU, 2003, S. 43-49.
7. Sovinski B. Deutsche Stilistik. Frankfurt am Mein: Fischer, 1991.S.199-241.
8. Fleischer W., Michel G. Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig, 1975. S.190- 229.

Надійшла / Paper received: 12.09.2020

Надрукована / Paper Printed : 02.11.2020